

Доц. др Јелена Врањешевић, психолошкиња
Учитељски факултет, Београд
jelena.vranjesevic@uf.bg.ac.rs

ПАРТИЦИПАЦИЈА ДЕЦЕ И МЛАДИХ: МОГУЋНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА

Конвенција о правима детета, као први међународни документ обавезујућег карактера који се посебно и свеобухватно бави правима детета, уводи појам *партиципације* коју дефинише као: један од четири основна *принципа* Конвенције; групу *партиципативних права* која експлицитно или имплицитно подразумевају партиципацију; *посебан члан* (члан 12) у којем се каже да *дете има право на слободно изражавање сопственог мишљења и право да се његово мишљење узме у обзир у свим стварима и поступцима који га се тичу, у складу са узрастом и развојним могућностима*. Члан 12 Конвенције значи да (Lansdown, 2001):

- 1. Дете је способно да изрази своје мишљење у складу са својим узрастом и развојним могућностима.** Не постоји развојна граница за изражавање мишљења, будући да су чак и сасвим мала деца у стању да изразе своје мишљење, ако не вербално, оно на неки други начин. Задатак одраслих је да пронађу канал комуникације који је детету доступан, а путем којег ће се оно најјасније и најпотпуније изразити. Основно питање које одрасли треба да поставе приликом консултовања деце није *Да ли она разумеју, или не?*, већ *Шта треба да урадимо да би нас она разумела? Да ли би нас разумела уколико би имала више информација, или уколико би била питана на другачији начин?*
- 2. Дете треба да изрази мишљење о свим стварима које га се непосредно тичу.** Ово захтева од одраслих да много шире размишљају о оним стварима које би требало да су у децјем непосредном интересу, тј. да прихвате да постоје бројне области од непосредног интереса за децу (осим избора игара и забаве, како се то обично мисли) о којима она могу и треба да кажу своје мишљење.
- 3. Дете треба да буде у стању да своје мишљење изрази слободно.** Одрасли су у обавези да омогуће слободно изражавање мишљења детета, тако што ће за то креирати сигурну и подстицајну средину.
- 4. Дететовом мишљењу се посвећује пажња и децје мишљење се уважава.** Ово не значи да се нужно излази у сусрет свим захтевима деце, али значи да се децје мишљење узима у обзир као релевантно приликом доношења одлука које их се непосредно тичу, и да су одрасли дужни да детету дају образложење (тако да је оно у

стању да разуме) на који начин ће његово мишљење разматрати, као и да образложе разлоге за неуважавање тог мишљења у одређеној ситуацији (као што би то учинили када је реч о комуникацији између две одрасле особе).

5. Дететовом мишљењу се посвећује пажња у односу на узраст и зрелост, односно тежина која ће се дати мишљењу детета зависи од степена разумевања области о којој се одлучује.

Партиципација је, више него било који принцип/право у Конвенцији, била и остала предмет расправа како на теоријском, тако и на практичном плану, тј. на плану имплементације. Један од најзначајнијих разлога због којих је партиципација посебно „осетљиво место“, подложно бројним расправама, лежи у промени коју она уноси у слику о детету, његовом развоју, као и у улогу одраслих у подржавању и подстицању тог развоја. Идеја партиципације укључује преиспитивање устаљеног хијерархијског модела моћи као главне карактеристике односа одрасли–дете, који представља основ *опресије* одраслих над децом. Без обзира да ли се опресивне праксе манифестују експлицитно (као маргинализација деце), или имплицитно (као контрола у циљу заштите), оне представљају сметњу за имплементацију идеје партиципације. Опresiја своје најснажније упориште има у слици о детету која у друштву доминира и која је постала део тзв. „режима истине“ (Foucault, 1977) у том друштву, а којег чине претпоставке о томе шта је нормално/пожељно и које се не преиспитују и не доводе у питање. У том смислу питање (не)компетентности деце за партиципацију представља окосницу „режима истине“ који се не доводи у питање и који сужава и ограничава простор за дељу партиципацију на два начина: а) одрасле особе не пружају деци могућност да буду питана и учествују у одлукама које их се тичу, образлажући то незрелошћу и некомпетентношћу деце б) слика о детету као незрелом/некомпетентном формира очекивања одраслих у односу на децу и утиче на начин на који се према деци односе, што доводи до тзв. *ефекта самоиспуњујућих пророчанстава*: деца прихватају такву слику о себи и почињу да се понашају у складу са њом. Овај феномен је посебно видљив у периоду адолесценције, тако да нека истраживања (Пешић, 1999) показују да адолесценти, чак и када им се пружи могућност, нису мотивисани да партиципирају будући да се не сматрају довољно компетентним да учествују у одлукама које их се тичу.

Партиципација представља један од покушаја да се претпоставке које стоје у основи маргинализације деце/младих учине експлицитним, а затим и да се критички преиспитају: а) уводи се слика детета као *субјекта*, који је активни учесник у процесу сопственог развоја. Дете се посматра као „*пројекат сада и овде*“, тј. као неко ко може много да понуди у

Të gjithë në shkollë, ardhmëria për të gjithë!
Svi u školu, budućnost za sve!

Savore ande škola, avutnipe pala savore! Irāny az iskola, mindannyiunk jövője!

садашњем, конкретном тренутку, а не *особа у настајању* (незрела, непотпуна, некомпетентна, особа), б) поред *потреба* које су углавном универзалне (потребе за заштитом, сигурношћу, развојем, и сл.), партиципација уводи и појам *компетенција* које детету омогућавају да буде активни учесник у свом развоју и ц) партиципација подразумева „видљивост“ деце и у непосредној је вези с њиховим најбољим интересом, још једним од основних принципа Конвенције. Ово значи прихватање чињенице да деца имају специфична мишљења и искуства која су релевантна са тачке гледишта њиховог најбољег интереса, што представља основ за доношење *информисаних одлука* које се тичу деце. Имплементација идеје партиципације деце/младих подразумева успостављање тзв. *култура слушања деце* (Lensdaun, 2004), у којој ће деца/млади бити уважени као партнери у процесу договарања и преговарања о стварима које их се тичу и у којој ће одрасли да говоре у *сарадњи* са децом/младима, а не у *њихово име*.

Литература:

1. Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish: the Birth of the Prison*. trans. by Allen Lane: London.
2. Lansdown, G. (2001). *Promoting Children's Participation in Democratic Decision – Making*. Florence: Innocenti Research Centar.
3. Lensdaun, G. (2004). Dečja prava. U Tomanović, S. (Ed.), *Sociologija detinjstva*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
4. Пешић, М., Бранковић, Б., Томановић-Михајловић, С. и Дејановић, В. (1999). *Партиципација младих под луном*. Београд: Југословенски центар за права детета.